

KRÍZY Z PREĽUDNENIA?

THE OVERPOPULATION CRISIS?

Ladislav HOFREITER¹

SUMMARY:

The problem of overpopulation at this time is considered as one of the civilization problems of mankind. In this article we want to show that overpopulation is not a global problem, but a local. This problem is related to from a small opportunity to people in a rural environment and therefore leads to the migration of population in urbanized areas states and continents. Likewise, the uneven development of population is the cause of relative overpopulation and a source of migration flows from the developing world to the countries of the North.

KEYWORDS: overpopulation, environment, population development, hungry.

ÚVOD

Z rôznych scenárov a predpovedí o budúcnosti sveta, o trendoch vývoja sa môžeme dočítať, že svetu hrozí preľudnenie. Sme konfrontovaní s predpoveďami o demografickej explózií, o nekontrolovanom zvyšovaní počtu ľudí, o prehustení obývaného sveta apod. Sú takéto predpovede reálne, majú opodstatnenie? Čo sa o tomto probléme môžeme dozvedieť, ak analyzujeme dostupné dokumenty a štatistické údaje? Potvrdia sa predpovede, alebo ich spochybňuje?

1. HISTORICKÝ VÝVOJ PROBLÉMU

Problém preľudnenia rieši ľudstvo od počiatku zrodu civilizácií. Stretávame sa s ním už v časoch, kedy by sme to nepredpokladali. Pred 40 tisíc rokmi, keď na celej Zemi žilo okolo pol milióna ľudí, problém preľudnenia ešte (podľa našich kritérií) nemohol existovať. Ale predsa každý lovec potreboval životný priestor, ktorý by mu zaisťoval dostatok lovej zverí. Odhaduje sa, že rozmer tohto priestoru bol od 10 do 25 km² na osobu, čím sa vymedzovala jednak optimálna veľkosť skupiny, ale získavame tak aj poznatok o požadovanej veľkosti teritória pripadajúceho na jednu skupinu lovcov. Je zrejmé, že skupina pozostávajúca z asi 50 osôb, zaoberajúca sa

lovom a zberom, mala pomerne vysoké potreby na teritórium, ktoré by ju uživilo.

O niečo neskôr, v antickej civilizácii, starogrécki filozofia Platón a Aristoteles tiež riešia problém preľudnenia, ale každý z iných dôvodov.

Platón definuje optimálnu veľkosť populácie v závislosti od dispozičných zásob potravín a popisuje spôsoby organizovania a fungovania spoločenstva [1].

Aristoteles sa až tak neobáva o nedostatok potravín ako o to, že zvýšenie počtu obyvateľov mesta znemožní jeho riadenie a udržanie poriadku. Podľa neho, príliš vysoký počet ľudí znemožňuje udržanie poriadku, nefunguje kontrola, ľudia sa nepoznajú a anonymita podporuje zločin [2].

V období Rímskeho impéria bola z pochopiteľných dôvodov podporovaná vysoká plodnosť žien. Počet a kvalita populácie boli totiž jedným z hlavných ukazovateľov moci, rozširovanie impéria vyžadovalo čoraz viac ľudí, najmä zdatných bojovníkov. Napriek tomu boli Rimania menej plodní ako ich susedia, ktorí si neskôr na ich úkor vyriešili svoje územné potreby a rozvrátili Rímsku ríšu.

¹ Ladislav Hofreiter, doc. Ing., CSc., Katedra bezpečnostného manažmentu, Fakulta špeciálneho inžinierstva ŽU v Žiline, Ul. 1.mája 32, 010 26 Žilina, tel. +421 – 41 – 513 66 54, e-mail: Ladislav.Hofreiter@fsi.uniza.sk

V období ranného Stredoveku sa problém demografického rozvoja dostáva z roviny občianskej a politickej do roviny religióznej a morálnej. V svetle kresťanskej náuky sa propaguje panenstvo a znižuje sa vážnosť, význam a funkcia manželstva na úkor asketizmu. Svätí otcovia majú problém vysvetliť odkaz Písma, v ktorom sa na jednej strane nakazuje Adamovi a Eve aby sa množili, na druhej strane sv. Pavol vyzýva, aby sa muž zdržiaval spolužitia so ženou. Ľudia sa napriek tomu držali starozákonného pravidla: „Milujte sa a množte sa“.

Demografický rozvoj v 11. storočí nadobudol rozmer, kedy sa stáva výrazným mocenským činiteľom a ľudia kresťanského sveta z neho urobili svoju zbraň. Dostatok ľudských zdrojov umožnil cirkevným otcom a ctibažným šľachticom organizovať krížové výpravy v rámci „*svätej vojny s neveriacimi*“, ktorí okupovali Svätú zem.

Demografický vývoj kresťanskej Európy umožňoval (okrem iného) jej postupnú expanziu a získanie globálnej dominancie. Postupné objavovanie nových teritórií poskytovalo nové údaje o zaľudnení sveta. Informácie o nových národoch, nových zaľudnených oblastiach sveta boli vnímané ako výzva na ich podrobenie si a zväčšenie svojho mocenského potenciálu. Tak sa rozvíjal svet až do 19. storočia, kedy cirkevní predstavitelia, intelektuáli, teológovia, filozofi začínajú teoretizovať o otázkach demografie, balansujúc medzi strachom z preľudnenia a hrôzou z veľkej prázdnoty, pustoty Zeme. Nevedia rozhodnúť, čo je lepšie pre udržanie božieho poriadku na Zemi: či neúroda, alebo nadúroda. Roky a veky tak pretrvávajú súperenie medzi tými, ktorí jedno alebo druhé považujú za ohrozenie pretrvania ľudského rodu.

Dielo **Thomasa Malthusa** (1766-1834): **Pojednanie o princípoch populácie**, vytvorené na prelome 18. a 19. storočia, je prelomovou udalosťou v demografických teóriách. Podľa tohto britského ekonóma a pastora ľudstvo sa rúti do záhuby a smrti hladom, pretože ľudia pribúdajú geometrickým radom a potraviny iba aritmetickým radom. Nedostatok potravín vyvoláva biedu, rozširovanie biedy predstavuje riziko pre celé ľudstvo, a preto treba tomu zabrániť. Vojnové konflikty a epidémie obmedzujú rast populácie, znižujú tak riziko hladu a biedy a sú teda prospešné pre zachovanie ľudskej rasy. Malthus sa touto svojou teóriou stal inšpirátorom mnohých despotickej režimov

(vrátane národného socializmu v Nemecku), využívajúcich jeho teóriu na zdôvodnenie genocídy „menejcenných“ rás, ktoré sa podľa ich názoru rýchlo rozmnožovali a ohrozovali existenciu „čistej“ rasy. Malthus svojím spôsobom inšpiroval i Darwina, ktorému poskytol „pracovnú hypotézu“.

Filozof a sociológ **Pierre Joseph Proudhon** (1809-1865) reaguje na Malthusa a odpovedá mu, že problém preľudnenia neexistuje. Príčinou biedy a nedostatku je nespravodlivý systém vlastníctva, ktorý umožňuje iným ľuďom neodôvodnene vládnuť nad inými. Aj podľa **Karola Marxa** (1818-1883), ktorý nazýva Malthusa nepriateľom robotníckej triedy a drzým papagájom privilegovaných vrstiev, nie je rozhodujúci počet ľudí, ale spôsob rozdeľovania bohatstva [3].

Spory o príčinách a dôsledkoch preľudnenia trvajú až do polovice 20. storočia, kedy počet ľudí na svete začína rásť „šialeným“ tempom: v r. 1950 boli 3 mld. ľudí, v r. 2000 už 6 mld. Prestalo sa hovoriť o raste svetového obyvateľstva, a začalo sa hovoriť o populačnej explózii. Demografi, ekonómovia, ale tiež filozofi, historici a samozrejme i politici si lámu hlavy nad interpretáciou toho javu. Ochrancovia života bojujú s tými, ktorí považujú za nezodpovedné plodiť deti do hladu a biedy a presadzujú reguláciu pôrodnosti.

Problém preľudnenia sa stal vo svojej dobe jedným z hlavných predmetov skúmania. Ekológ **Paul Ehrlich** vydal v roku 1968 knihu **Populačná bomba** [3], v ktorej predpovedal, že okolo roku 1970 umrú stovky miliónov ľudí v dôsledku hladomoru, pretože tempo prírastku svetového obyvateľstva je vyššie, ako schopnosť produkovať potraviny. Keď sa tieto predpovede nenaplnili, víziu katastrofických hladomorov posúval do roku 1980 a neskôr do r.1985.

Na základe objednávky **Rímskeho klubu**² bola v roku 1972 spracovaná skupinou pod vedením **Donelly H. Meadows** štúdia **Limity rastu** (*Limits to Growth*), analyzujúca budúcnosť ľudstva v závislosti na populačnom raste a vyčerpávaní neobnoviteľných zdrojov.

² **Rímsky klub** je názov medzinárodnej nevládne a neziskovej organizácie, ktorá združuje vedcov i podnikateľov z celého sveta. Prvý krát sa zišli v apríli roku 1968 v Ríme v Národnej akadémii dei Lincei na pozvanie talianskeho ekonóma, manažéra, člena vedenia firmy Fiat a viceprezidenta firmy Olivetti **Aurelia Pecceia**. Rímsky klub sa od počiatku svojej existencie zaoberal skúmaním vývojových tendencií sveta a okrem spomínanej štúdie *Limits to Growth* vypracoval celý rad štúdií a predpovedí.

Základom vypracovania modelu budúcnosti bolo presvedčenie autorov, že parametre vyjadrujúce spotrebúvanie zdrojov rastú exponenciálne, pričom ich zásoby sa nezvyšujú. Na základe toho dospeli k záveru, že v krátkom čase dôjde k situácii, keď vzhľadom na nedostatok zdrojov bude ďalší rast nemožný. Svojím spôsobom sa jedná o modernizovanú verziu Malthusovej teórie statických zásob, len počet posudzovaných činiteľov je viacej, než len potravy. Kľúčové faktory analyzované v Limitoch rastu sú okrem *populácie, produkcie potravín, i priemyselnej produkcia, znečistenie prostredia a spotreba neobnoviteľných zdrojov energie*. Na základe posúdenia vzájomných vplyvov týchto parametrov bol vytvorený matematický model sveta v troch variantoch:

- štandardný scenár,
- technologický scenár
- stabilizovaný scenár³.

Podľa výsledkov modelovania došli k záveru, že „ak trendy vzrastu svetovej populácie, produkcie potravín, industrializácie, znečisťovania prostredia a využívania prírodných zdrojov zostanú zachované, tak v priebehu nastávajúcich sto rokov budú dosiahnuté limity rastu planéty. Dôsledkom toho nastane prudký a nekontrolovaný úbytok populácie i priemyselnej produkcie“ [4]. Svetová rovnováha môže byť podľa názorov Rímskeho klubu dosiahnutá obmedzením populačného rastu, znížením spotreby neobnoviteľných zdrojov ako aj racionálnym využívaním obnoviteľných zdrojov.

Publikovanie „Limitov rastu“ vyvolalo širokú a búrlivú diskusiu, pretože ukazovali

³ Štandardný scenár je možné považovať za „business-as-usual“ (tj. priemysel ako obvykle). To je vlastne scenár, ktorý sme (s dočasnými odchýleniami) pozorovali až do roku 2008, kedy došlo zatiaľ k poslednému spomaleniu rastu spotreby v dôsledku finančnej a hospodárskej krízy.

Technologický scenár sa spolieha na technologické riešenia ekologických problémov. Tento model predpokladá prakticky neobmedzené zdroje, 75 % recyklovanie materiálov, pokles znečistenia o 25 % v porovnaní s rokom 1970, zdvojnásobenie poľnohospodárskych výťažkov, ako aj celosvetovú kontrolu pôrodnosti.

V prípade stabilizovaného scenáru sa predpokladajú technologické riešenia, ako aj sociálne zásahy do spoločnosti, pre dosiahnutie rovnovážneho stavu s kľúčovými faktormi, ako je populácia, materiálne bohatstvo, potrava a služby. Tento model napríklad predpokladá: zavedenie kontroly pôrodnosti (2 deti na rodinu), zavedenie technológií na kontrolu znečistenia, obhospodarovanie pôdy pomocou kapitálu z priemyselnej výroby a zvýšenie životnosti priemyselného kapitálu.

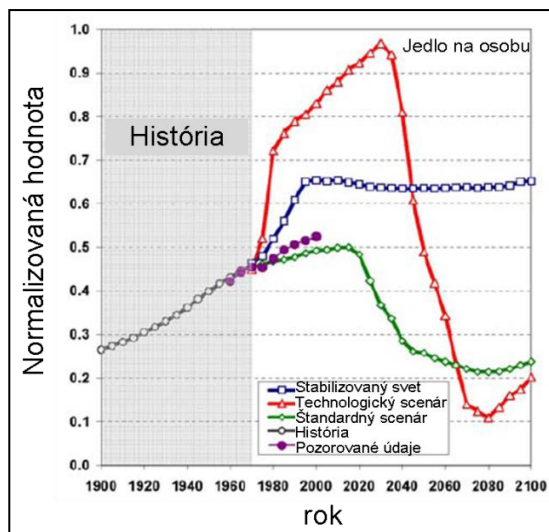
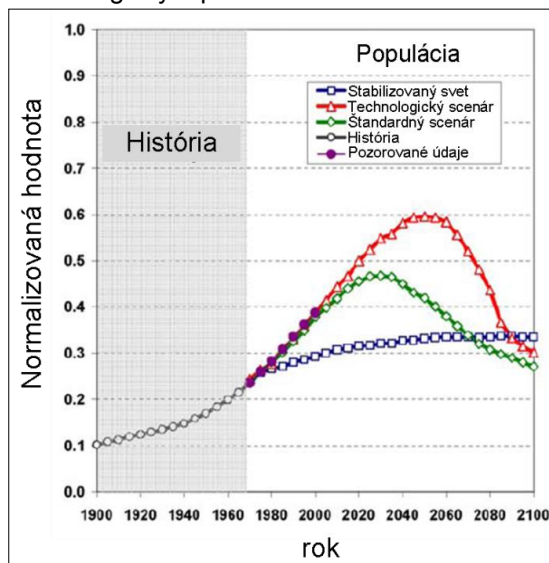
perspektívu globálnej katastrofy, ak ľudstvo nezmení tendencie svojho vývoja. V roku 1981 bola na základe požiadavky a pre potreby vtedajšieho prezidenta USA Jimmy Cartera vypracovaná správa Global Report 2000 [5]. V správe sa konštatuje, že ak sa nezmenia doterajšie trendy, v roku 2000 bude ľudstvo čeliť problémom spojeným s populačným rastom, zdrojmi i kvalitou prostredia. Napriek vyššej materiálnej produkcii bude ľudstvo chudobnejšie, desiatky miliónov ľudí sa ocitne v extrémnej chudobe, perspektíva uspokojenia hladu a iných životných potrieb sa nezlepší, ale skôr pohorší.

Ehrlichovi i ďalším, ktorí vidia rast populácie katastroficky oponuje **Julian Simon**. Vo svojej knihe „*The Ultimate Resource*“ (U nás: *Největší bohatství*) [3] argumentoval, že zákon dopytu a ponuky je prirodzeným mechanizmom, zabráňujúcim krízam z nedostatku či už prírodných zdrojov alebo potravín. Podľa Simona zmenšenie zásob prírodných zdrojov spôsobí rast jeho ceny a to sa stane impulzom na hľadanie nových zdrojov alebo sa začnú inovatívne procesy, ktorých výsledkom bude nahradenie chýbajúceho zdroja alebo suroviny novými. Kríza a nedostatok tak predstavujú príležitosť a výzvu pre hľadanie nových spôsobov, ako tento nedostatok uspokojiť. Rast populácie teda nie je katastrofa, ale je činiteľom akcelerujúcim technologický i civilizačný rozvoj. Človek so svojimi tvorivými schopnosťami vždy nájde východisko z krízy, vyrieši všetky problémy krízy, preto nehrozí žiadny dôvod očakávať obdobia hladomorov, vyčerpanie zdrojov či znečistenie prostredia.

Aj podľa dánskej ekonómky **Ester Boserup** (1910 – 1999) je rast populácie v skutočnosti činiteľ stimulujúci ekonomický, civilizačný a kultúrny rozvoj (potreba je zdrojom inovácií). Práve vďaka inováciám, intenzifikácii a technologickému pokroku rastie produkcia potravín rýchlejšie ako ľudská populácia, preto nikdy nedôjde k „malthuziánskej katastrofe“. [6]

Na druhej strane, **Graham Turner** z austrálskeho CSIRO inštitútu publikoval v roku 2008 štúdiu [8], v ktorej hodnotil reálnosť scenárov prezentovaných v Limitoch rastu v r.1972. Turner vybral z publikácie Limitov rastu tri základné scenáre, ktoré charakterizujú extrémny technologický a sociálny vývoj. Turner v publikácii porovnáva vybrané scenáre limitov rastu v rokoch 1970-2000 s pozorovanou realitou. Podľa výsledkov jeho analýzy sú závery Rímskeho klubu stále platné: „globálny systém

je neudržateľný, ak nedôjde k podstatnému zníženiu spotreby v kombinácii s technologickým pokrokom“.

Obrázok 1 Porovnanie predpovedí Rímskeho klubu reality podľa štúdie G. Turnera.

Zdroj: [11]

Z prezentovaných grafov (obr. 1) je zrejmé, že produkcia potravín rastie rýchlejšie ako populácia a že maximum populácie nastane o niekoľko rokov neskôr po dosiahnutí maxima dostupnosti jedla na osobu.

Aj v jednom z posledných hodnotení vývojových trendov Rímskym klubom „**A New Path for World Development**“ je medzi siedmimi činiteľmi, ktoré budú mať v budúcnosti významný vplyv na stabilitu vo svete uvádzaných 5 činiteľov, ktoré súvisia

s demografickým vývojom: „vplyv rastúcej svetovej populácie (9 miliárd v roku 2050) a strednej triedy na zvyšovanie spotreby, s tým súvisiace nadmerné využívanie prírodných zdrojov a narastanie súperenia o energiu, vodu a iné životne dôležité zdroje, synergické pôsobenie demografického vývoja a zvyšujúcich sa potrieb na politickú stabilitu, vznik konfliktov a násilia, prehlbovanie nerovnosti medzi regiónmi vo vnútri krajín i medzi krajinami a svetovými regiónmi, ako aj prehlbovanie sociálneho vylúčenia, kultúrnej a religióznej polarizácie, ako i straty identity“.[6]

2. ČO JE PREĽUDNENIE?

Ak sme na začiatku začali hovoriť o probléme preľudnenia, nepovedali sme, čo to je, ako ho charakterizovať. Na tomto mieste sa teda pokúsime dať odpoveď na otázky, čo to preľudnenie je, aký je jeho rozsah a či sa jedná o globálny problém.

V prvom rade, opierajúc sa o súčasné štatistické údaje, planéta Zem nie je (zatiaľ) preľudnená. O probléme preľudnenia môžeme hovoriť vtedy, keď ľudia, obývajúc určité teritórium, nemôžu, vzhľadom na nedostatok priestoru a zdrojov v tomto priestore, uspokojiť svoje základné životné potreby. Je to teda vzťah medzi počtom ľudí a kapacitou prostredia.

Ak hovoríme o rurálnom prostredí, potom deficitnými zdrojmi môže byť pôda, pastviny, voda, prírodné suroviny (drevo ap.), lovná zver ap.

V mestskom, urbanizovanom prostredí to môže byť nedostatok bytov, pracovných miest, škôl, oddychových priestorov, nemožnosť plynulého zásobovania ale i problémy v doprave či s odvozom komunálneho odpadu a pod [9].

V rozvojových krajinách, tempo rastu populácie vytvára zvýšený tlak na zdroje, verejné inštitúcie a sociálnu stabilitu. V krajinách s rýchlym populačným rastom, v ktorých je nedostatok ekonomických príležitostí, nedostatok prírodných zdrojov, existuje rodová nerovnosť, nefungujú verejné inštitúcie, alebo dochádza k nadmernej koncentrácii obyvateľstva v urbanizovaných oblastiach, je vysoké riziko konfliktov. Takéto krajiny predstavujú ohrozenie pre svoje okolie.

3. HLAD AKO KRITÉRIUM PREĽUDNENIA

Ak kritériom na posudzovanie preľudnenia má byť hlad, tak tento názor sa dá ľahko vyvrátiť. Podľa štatistík FAO sa na svete vyprodukuje oveľa viacej potravín, ako by bola požadovaná denná dávka pre každého človeka.

Problémy hladu nie sú spôsobené nedostatočnou produkciou potravín, ale politikou štátov⁴. Na jednej strane existuje štátna dotačná politika na produkciu, aby boli potraviny lacné a konkurencie schopné, na druhej strane sú štátne intervencie za obmedzovanie produkcie, aby ceny potravín kvôli nadprodukcii neklesali príliš. Problém nie je teda v tom, že je príliš veľa ľudí na množstvo vyprodukovaných potravín, ale v ich distribúcii. V prípadoch, kedy z dôvodov prírodných alebo iných katastrof je do oblastí humanitárnych kríz zasielaná potravinová pomoc, väčšina z nej je buď rozkradnutá, alebo skončí na čiernom trhu⁵.

Ďalšími príčinami, ktoré spôsobujú lokálny hlad, sú:

- špekulácie na trhu s potravinami zvyšujú ich cenu, čím sa stávajú nedostupnými pre chudobné vrstvy obyvateľstva,
- politika USA a EÚ preferujúca výrobu biopalív⁶ znížila produkciu potravín a tým zvýšila ich cenu, čím sa opäť znížila ich dostupnosť,
- export potravín aj z krajín, v ktorých sa vykazuje vysoká podvýživenosť obyvateľstva. Nadnárodné spoločnosti si prenájmajú úrodnú pôdu v afrických krajinách, na ktorej pestujú potraviny pre svoju potrebu – teda na vývoz [10].
- globálna potravinová politika, v rámci ktorej sú africké a ázijské krajiny nútené znížovať produkciu potravín pre vlastnú potrebu, aby sa stali odkázanými na dovoz potravín,
- politika vládnych subvencií poľnohospodárskej produkcie v rozvinutých krajinách znevýhodňuje producentov v rozvojových krajinách.

⁴ Aj najväčšie hladomory v 20. storočí (Ukrajina 1932-1933, Čína 1959-1961, Etiópsky hladomor v 80. rokoch.) boli spôsobené predovšetkým politikou týchto štátov. Aj súčasný hladomor v Somálsku nie je spôsobený len dlhotrvajúcim suchom, ale najmä pretrvávajúcou občianskou vojnou a nefunkčnou vládou.

⁵ Tak napr. v Somálsku ukradli tisíce vriec s potravinovou pomocou pre obeť hladomoru, ktorá sa potom predávala na trhoch v hlavnom meste Mogadišu (Zdroj : Pravda, 15.08.2011).

⁶ Napr. britská spoločnosť Sun Biofuels si prenajala pôdu na pestovanie plodín pre výrobu biopalív v Etiópii, Mozambiku a Tanzánii- v krajinách, kde je evidentný nedostatok potravín.

4. PRIESTOROVÝ ČINITEL' PREĽUDNENIA

Jedným z argumentov negatívneho či katastrofického dopadu preľudnenia je negatívny vplyv na spotrebu zdrojov a ohrozovanie kvality životného prostredia. Áno, čiastočne je to pravda. Pravda je, že súčasná svetová populácia má vyššie nároky a spotrebu zdrojov, ako i to, že táto zvýšená konzumácia má negatívny vplyv na životné prostredie. Ale pravdou je i to, že tieto negatívne vplyvy nespôsobuje rastúca populácia v rozvojových krajinách, ale najmä starnúca a zmenšujúca sa západná spoločnosť. Oblasti bohatého Severu majú omnoho vyššiu spotrebu a produkujú omnoho vyššiu záťaž na prírodné prostredie ako krajiny rozvíjajúceho sa juhu. Obyvateľ bohatého Severu predstavuje toľkokrát vyššiu environmentálnu záťaž, koľkokrát je vyššia jeho spotreba oproti obyvateľom Juhu.

Dynamika zmien má lokálny a regionálny charakter a týka sa najmä tempa rastu populácie, vývoja vekovej štruktúry a urbanizácie. Národy v rôznych oblastiach sveta majú rôzne demografické vzorce : *niektoré majú veľký prírastok obyvateľstva, iné stagnujú a niektoré dokonca vykazujú hlboký pokles*. Problém preľudnenia je preto problémom lokálnym, nie globálnym. Opierajúc sa o štatistické údaje o hustote zaľudnenia podľa jednotlivých kontinentov a regiónov, ešte je dosť „miesta“ pre ďalších ľudí. Veď hustota osídlenia sveta je len 43,4 obyvateľa na km². Bezprecedentná urbanizácia však spôsobuje, že nikdy predtým nebolo toľko ľudí sústredených na takom (relatívne) malom priestore⁷. Preto pocit preľudnenia máme skôr vo veľkých mestách, pri prechádzaní vidiekom máme skôr pocit vyľudňovania⁸.

Pri prezentovaní kvantitatívnych ukazovateľov svetovej populácie sa strácajú regionálne dynamiky a rozdiely, ukazujúce hustotu zaľudnenia od 17 949 obyvateľov na km² v Monaku až po 1,7 obyvateľov na km² v Mongolsku⁹.

5. ŠTRUKTÚRA SVETOVEJ POPULÁCIE

Problém preľudnenia je determinovaný aktuálnou štruktúrou populácie. Predlžovanie

⁷ Napr. Tokio má 36,7 mil., Dillí 22,6 mil., a New York má 20,7 mil. obyvateľov.

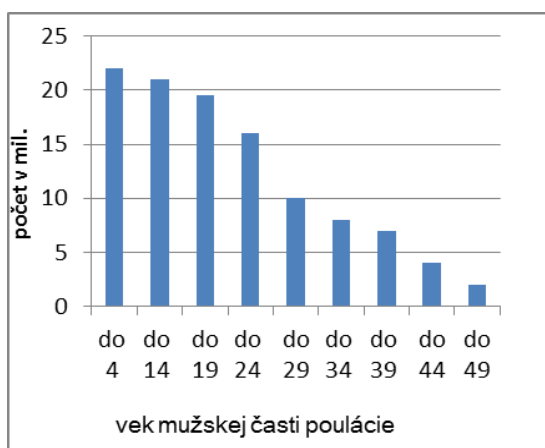
⁸ V roku 2008 žilo v mestách viacej ľudí, ako na vidieku.

Do roku 2030 má 65 % svetovej populácie žiť v mestách.

⁹ Hustota zaľudnenia v Indii je 335,7 obyv./km², v Číne 137,1 obyv./km², v Rusku 8,4 obyv./km², v Kanade 3,2 obyv./km².

dĺžky ľudského života zvyšuje počet ľudí v poproduktívnom veku, pri súčasnom poklese ľudí v predproduktívnom veku, čo znamená, že svetová populácia starne. Zmeny v týchto demografických indikátoroch môžu mať silné dopady na prerozdeľovanie národného dôchodku, príjmovú nerovnosť, zmenu kvality životného prostredia, sociálnu stabilitu a migráciu. Starnúca populácia v mnohých vyspelých ekonomikách prispieva k zvyšovaniu rozpočtovému tlaku, najmä kvôli zvyšujúcim sa nárokom na sociálne a dôchodkové dávky.

Podľa štatistík OSN existuje do 50. rokov fyzického veku svetovej populácie prevaha mužov oproti ženám. Po tejto hranici sa pomer mení v prospech žien. Na vývoj svetovej populácie má však význam prevaha mužov vo veku, kedy sa vstupuje do manželstva. Maskulinácia populácie (obr. 2) v tomto veku spôsobuje, že veľa mužov zostáva samotných, žije vo vynútenom celibáte a nevytvára rodiny.

Obrázok 2. Rozdiel medzi počtom mužov a žien v roku 2010.

Zdroj : vlastné spracovanie podľa [12]

Deficit žien znamená menej manželstiev a menej detí. Táto hrozba je aktuálna najmä v krajinách, v ktorých bolo až donedávna najvyššie tempo rastu obyvateľstva. Napr. index pomeru mužov a žien je v niektorých krajinách v prospech mužskej časti populácie – Spojené arabské emiráty 1,95; Katar 1,84; Kuvajt 1,47; Bahrajn 1,35; Omán 1,29; India 1,06; Čína 1,08. Opačný stav je v Rusku - 0,86; Ukrajina a Estónsko 0,87 (to znamená prevahu žien).

Rast populácie je ovplyvňovaný aj ďalšími sociálno-ekonomickými determinantami: zamestnanosť, istota v zamestnaní, výška príjmov, dostupnosť bytov a vytvorenia

privátnej zóny pre mladé manželstvá, životný štýl, preferovanie kariéry pred rodičovskými povinnosťami. Mnoho žien študuje, potom nastupuje ne profesionálnu dráhu a materstvo odkladá na neskôr, alebo o ňom vôbec neuvažuje. Fakt, že väčšina svetovej populácie bude žiť v mestách, kde bude nedostatok bytov a deficit služieb, ale i vysoký podiel vzdelaných a ambiciózných párov bude mať za následok zvýšenie počtu málopočetných rodín. To sú činitele, ktoré majú negatívny dopad a budú skôr detraktorom populačného rastu najmä v krajinách vyspelého sveta. Znižovanie počtu mladých ľudí znamená zníženie natality a spomaľuje populačný rozvoj. Táto tzv. „demografická zima“, keď fertilita je nižšia ako 2,1 dieťaťa na jednu ženu, ohrozuje zachovanie a rozvoj ľudskej populácie, najmä vo vyspelom svete.

ZÁVER

Z toho, čo sme doteraz uviedli, nevyplýva katastrofický dôsledok rastu svetovej populácie. Naša Zem dokáže, pri rozumnom správaní sa ľudí, absorbovať a užiť ešte viacej ľudí. Ale to naozaj záleží len od správania sa ľudí: ako budú solidárni, ako sa dokážu podeliť s plodmi zeme, ako budú využívať jej prírodné bohatstvo a suroviny, ako budú myslieť aj na budúce pokolenia.

Takže scenáre o preľudnení nie sú o počte ľudí, ale o ľudskej chamtivosti, nenásytnosti a egoizme. Ako píše Julian Simon: „problémom sveta nie je príliš veľa ľudí, ale absencia politickej a ekonomickej slobody.“[3]

V 21. storočí nebude bezpečnostnou hrozbou veľkosť svetovej populácie, ale jej demografická štruktúra a priestorová distribúcia: determinujúcimi činiteľmi bude, kde sa počet obyvateľstva zvyšuje, kde sa znižuje, kde populácia starne, kde je populácia mladá, odkiaľ a kam smerujú migračné prúdy.

V nasledujúcich rokoch sa obraz sveta zmení. Rozdelenie sveta, známe z obdobia Studenej vojny, nadobudne iný obsah.

Prvý svet, tvorený najvyspelejšími krajinami sveta, bude svetom starnúcej populácie, s nedostatkom pracovnej sily, s ohrozeným dôchodkovým systémom, ktorý by mali zachraňovať imigranti.

Druhý svet, zložený z dynamicky sa rozvíjajúcich krajín (Brazília, Irán, Mexiko, Thajsko, Turecko, Vietnam, Čína), bude so

svojou optimálnou vekovou štruktúrou populácie motorom rastu svetovej ekonomiky.

Tretí svet budú tvoriť krajiny čoraz ľudnatejšie, s vekovo mladou populáciou, veľmi rýchlo sa urbanizujúce, ale s málo výkonnými ekonomikami, slabými štátnymi štruktúrami, s nízkou úrovňou školstva, s nedostatkom kapitálu a pracovných príležitostí pre mladých ľudí. Práve tento svet bude vytvárať väčšinu prírastku svetového obyvateľstva.

Z vyššie uvedeného môžeme vyvodiť nasledujúce závery:

- Svet nie je polarizovaný len ekonomicky či sociálne, ale i demograficky.
- Nie preľudnenosť, ani globálna populačná explózia, ale nerovnomerný populačný rozvoj sveta predstavuje globálne riziko.
- Váha prvého sveta na tvorbe svetovej politiky bude v dôsledku negatívneho populačného vývoja upadať.

- Početná mladá populácia tretieho sveta bude mať minimálnu šancu získať prácu na domácom trhu a bude odkázaná na emigráciu alebo bude predstavovať regrutačné zdroje pre organizovaný zločin a teroristické skupiny. Jej deprivácia bude príčinou mnohých sociálnych konfliktov.
- Starnúca populácia prvého sveta predstavuje čoraz väčšiu ekonomickú záťaž, vyvoláva negatívne ekonomické dôsledky a bude spôsobovať zaostávanie prvého sveta.
- Udržiateľnosť dôchodkového systému prvého sveta vyspelých krajín bude závislá od prílivu imigrantov, ktorému sa ale bráni.
- Majoritné obyvateľstvo prvého sveta sa bude cítiť prílivom imigrantov ohrozované, čo bude vyvolávať vnútorné sociálne konflikty.

LITERATÚRA

- [1] PLATÓN : *Štát*. Vydavateľstvo: Kalligram, Bratislava, 2007 , 460 S.
- [2] ARISTOTELES: *Politika* , Kalligram, Bratislava, 2009, 304 s.
- [3] SIMON, L.J.: *Největší bohatství*. Brno, CDK, 2006. 666 s.
- [4] MEADOWS, D.H.: *The Limits To Growth*, 1972.
- [5] *The Global 2000 Report to the President*. Dostupné z: <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1792&context=ealr>
- [6] BOSERUP, E.: *The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure*. Aldine, Chicago, 1965.
- [7] TURNER, G. : *A Comparison of The Limits To Growth with Thirty Years of Reality*. Canberra, 2008. 49 s.
- [8] *A New Path for World Development*. Dostupné z http://www.clubofrome.org/eng/new_path/
- [9] KENNEDY, P. : *Svět v 21. Století. Chmurné vyhlídky i vkládané naděje*. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha, 1996. 439 s.
- [10] ŽIŽEK, S., *Jednou jako tragedie, podruhé jako fraška*. Vydavateľstvo Rybka Publishers, Brno, 2011 ,247 s.
- [11] <http://ac.blog.sme.sk/c/242459/Limity-rastu-predpovede-z-roku-1972-stale-platia.html>
- [12] <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/indwim/statistics.htm#families>